

רועי צאן עבדיך

גם אבותינו, גם מנהיגינו ומלכינו

"וַיֹּאמֶר פְּרָעָה אֶל אַחִיו מֶה מַעֲשִׂיכֶם וַיֹּאמְרוּ אֵל פְּרָעָה רַעָה לְרַעָה צֹאן עֲבָדֶיךָ גַם אֲנַחְנוּ גַם אֲבוֹתֵינוּ" (בראשית מז ג).¹

רש"י בראשית מו לד

"בעבור תשבו בארץ גושן" - והיא צריכה לכם שהיא ארץ מרעה, וכשתאמרו לו שאין אתם בקיאים במלאכה אחרת ירחיקכם מעליו וישיבכם שם. "כי תועבת מצרים כל רעה צאן" - לפי שהם להם אלוהות.²

אבן עזרא בראשית מו לד

"כי תועבת מצרים כל רעה צאן" - לאות כי בימים ההם לא היו המצרים אוכלים בשר, ולא יעזבו אדם שיזבח צאן, כאשר יעשו היום אנשי הודו. ומי שהוא רועה צאן תועבה היא שהוא שותה החלב. ואנשי הודו לא יאכלו ולא ישתו כל אשר יצא מחי מרגיש עד היום הזה.³

רשב"ם בראשית מו לד

"כי תועבת מצרים" - נבזים היו בעיניהם כל רועי צאן, כי מאוס הצאן בעיניהם, בין לאכילה בין לזבח, כדכתיב: "הן נזבח את תועבת מצרים וגו'" (שמות ח כב).⁴

רבינו בח"י בראשית פרק מו

¹ זאת, לאחר שיוסף הכין היטב את שני הצדדים, פרעה ואחי יוסף, לפגישה ביניהם, כפי שהתורה טורחת ומספרת לנו בהרחבה בסוף פרק מו: "וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחִיו וְאֵל בֵּית אָבִיו וְאֶלְהָהּ וְאֶגְדָּה לְפָרְעָה וְאִמְרָה אֵלָיו אַחִי וּבֵית אָבִי אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בָּאוּ אֵלַי: וְהָאֲנָשִׁים רַעִי צֹאן כִּי אֲנִשִּׁי מִקְנֶה הָיוּ וְצֹאֲנָם וּבְקָרָם וְכָל אֲשֶׁר לָהֶם הֵבִיאוּ: וְהִנֵּה כִּי יִקְרָא לְכֶם פְּרָעָה וְאִמְרָה מֶה מַעֲשִׂיכֶם: וְאִמְרַתֶּם אֲנִשִּׁי מִקְנֶה הָיוּ עֲבָדֶיךָ מִנְּעוּרֵינוּ וְעַד עַתָּה גַם אֲנַחְנוּ גַם אֲבוֹתֵינוּ בְּעִבּוֹר תִּשְׁבּוּ בְּאֶרֶץ גֹּשֶׁן כִּי תוֹעֵבַת מִצְרַיִם כָּל רַעָה צֹאן. וְלֹא מִצְאָנוּ מִי שִׁמְתַעֲכֵב עַל כֵּךְ שִׁכְתוֹב: "רַעָה צֹאן" בְּכַתְּבֵי יַחִיד וְנִקְרָא בְּלִשׁוֹן רַבִּים.

² שלוש סיבות טובות מונה רש"י להנחיה של יוסף לאחיו שידגישו את מקצועם - רועי צאן. האחת, שבגין זה תינתן להם ארץ גושן, שהיא ארץ מרעה ומקנה, והם ייטיבו לנצלה ולנהלה. השנייה, שאינם מסוגלים לעשות עבודה אחרת, עבודת אדמה כרוב תושבי מצרים מן הסתם (ראה מלב"ם בראשית כו יד), וגם אינם בעלי מלאכות ואומנויות "יצרניות" אחרות. והשלישית, שהמצרים מתעבים רועי צאן משום שהצאן היא עבורה בהמה קדושה המסמלת אלוהות. וחזקוני שמרחיב כדרכו את רש"י, מסביר: "יראתם הייתה מזל טלה ובגללו היו עובדים לצאן". (עם לא-עז או עם לו-עז?). מעניינת היא השוואת הסיבה השלישית עם הראשונה. המצרים עבדו את הצאן ותעבו את רועי הצאן, אבל החזיקו עדרי צאן לצרכיהם: חלב, צמר, אך לא במצרים עצמה, רק בארץ גושן.

³ ראה פיתוח עניין זה בפירושו הארוך של אבן עזרא לפסוק בשמות ח כב, לאחר שהוא דוחה דעה דומה לרש"י שהוא מביא בשם ר' ישועה. ואלה דבריו שם: "ולפי דעתי, כי אנשי מצרים בימי משה היו על דעת אנשי לנדיא"ה שהם יותר מחצי העולם, וכולם הם בני חם ואינם אוכלים בשר עד היום, גם דם וחלב ודג וביצים, והכלל כל דבר שיצא מן החי, והם מתעבים מי שיאכל אותם. ומלאכה נמאסה בעיניהם לרעות הצאן, וכן כתוב כי תועבת מצרים כל רועה צאן (בראשית מו, לד). ועד היום לא יניחו אדם שיאכל בשר בארצם. ואם אחד מהם יבוא בארץ נכריה, יברח מכל מקום שיאכלו בו בשר, ולא יאכל כל דבר שיגע בו אוכל בשר, וכליו טמאים בעיניהם, וכן כתוב כי לא יוכלו המצרים לאכול את העברים לחם (בראשית מג, לב)". ראה דבריו בהרחבה שם. ואם כך, מדוע יש בכל זאת לפרעה מקנה צאן? (שאלה שניתן לשאול גם על רש"י לעיל). עונה אבן עזרא: "ואין טעם לשאול אם כן למה היה להם מקנה, כי כן יש לאנשי לנדיא"ה, כי הסוסים והחמורים והגמלים למשא ולרכוב, והבקר לחרוש, והצאן לצמר". ורד"ק שלא "מחמיר" כאבן עזרא לגבי תרבות מצרים העתיקה מפרש בפסוק שלנו: "כי תועבת מצרים כל רועה צאן - לפי שאין רועים אותם אלא לאכול את בשרם, ומצרים לא היו מגדליו מהם אלא מעט לגזה ולחלב".

⁴ רשב"ם מפרש שהמצרים לא תיעבו את רועי הצאן משום שהם מתפרנסים מהצאן אשר נחשב בעיניהם כדבר קדוש, אלא תעבו את הצאן עצמו, שנחשב בעיניהם כבהמה ירודה, הן כקרבתן והן כמאכל, וממילא גם את האנשים העוסקים בה ומתפרנסים ממנה. ללא שום עניין של אלוהות או קדושה. (המצרים החשיבו את הבקר, ראה חלום פרעה בו הפרות במרכז וכן הביטוי "מלכות עגלה" שזה עתה שוררנו בחנוכה בעקבות הפסוק בירמיהו מו כ: "עֲגֹלָה יְפֵה פִּיָּה מִצְרַיִם"). וכך מפרש רשב"ם גם את ההפרדה בין האחים ובין המצרים בסעודה בבית יוסף בבראשית מג לב: "כי לא יוכלו המצרים לאכול את העברים, כי תועבה היא למצרים - מבזים היו בעיניהם הרועים לפי שהצאן היה מאוס עליהם". וכך הוא גם מסביר את הפסוק בשמות ח כב כאשר משה אומר לפרעה: "לא נכון לעשות כן כי תועבת מצרים נזבח לה' אֱלֹהֵינוּ הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו". שלא כרס"ג ורש"י שמפרשים גם שם שמדובר באלוהות למצרים והתועבה היא זביחת אלוהותם, מסביר רשב"ם שם שאדרבא, הצאן עצמו היא תועבה למצרים וזביחתו לגבוה נראית בעיני המצרים כדבר ירוד ובוזי. אין כאן התגרות, כפי שאנחנו אולי מורגלים להבין את הפסוק בשמות ח כב, אלא התבזות. ועד כמה שמצאנו רשב"ם הוא יחיד בדעה זו והרי לנו שוב דוגמה לייחודו בפרשן פשט המקרא. ועד כמה שבדקנו, אף המחקר ההיסטורי, שאינו מכיר בפולחן חיות או צמחונות של המצרים, מסתדר הכי טוב עם שיטת רשב"ם. כך או כך, נראה שלכל השיטות, רועי צאן הם אנשים ירודים ופשוטים, ולא רק בעיני המצרים. מה חושבת התורה וחושבים חז"ל על רועי צאן?

"והאנשים רועי צאן" - כלומר משלהם ... "כי אנשי מקנה היו", להורות שלא היו משל אחרים רק משל עצמם, כי עשירים גדולים היו. ומה שבחרו השבטים האומנות הזאת והיא אומנות אבותיהם, מפני שני דברים: האחד, שיש בה ריוח גדול בגיזה ובחלב ובולדות, והיא אומנות אינה צריכה יגיעה רבה וטורח גדול ומבלי עוון, ועליה הזהיר שלמה בחכמתו: (משלי כז, כג) "ידע תדע פני צאנך שית לבך לעדרים".⁵ והשני, לפי שהשבטים היו יודעים שיגלו למצרים הם וזרעם, ומפני שהמצריים היו עובדים לצורת הצאן תפשו להם אומנות זו כדי שיהיו זרעם מורגלים בה, ותהא עבודת הצאן רחוקה בעיניהם.⁶ וכן תמצא רוב הצדיקים והנביאים שהיו רועים, תמצא בהבל: "ויהי הבל רועה צאן" (בראשית ד, ב), וכן במשה: "ומשה היה רועה" (שמות ג, א), וכן שמואל הנביא, וכן שאול ודוד כולם רועים.⁷ והטעם בהם כדי שיתרחקו מן הישוב לפי שהרבה עברות נמשכות בסיבת חברת בני אדם, כגון: רכילות ולשון הרע ושבוותן שקר וגלוי עריות וגזל וחמס.⁸

מדרש אגדה (בובר) בראשית פרק ד

"ויהי הבל רועה צאן" (בראשית ד ב). שנתיירא מן הקללה שקלל הקב"ה את האדמה, שנאמר: "בעצבון ותאכלנה" (בראשית ג יז), והיה מתעסק ברעיית הבהמות.⁹

בראשית רבה כב ג

"ויהי הבל רועה צאן וקין היה עובד אדמה" - שלושה הם שהיו להוטים אחר האדמה ולא נמצא בהם תוחלת.¹⁰ ואלו הם: קין, נתן, ועוזיהו. קין – "קין היה עובד אדמה". נתן – "ויחל נח איש האדמה" (בראשית ט כ). עוזיהו – "אכרים וכורמים בהרים ובכרמל כי אוהב אדמה היה" (דברי הימים ב כו).¹¹

רשב"ם בראשית כה כז

⁵ אבותיהם של בני גד ובני ראובן שאומרים למשה: "אֶרֶץ מְקַנָּה הוּא וְלַעֲבָדֶיךָ מְקַנָּה" (במדבר לב ד), אבל משה כועס ואינו משתכנע. וגם יעקב, שאומר: "רַחֲלִיק וְעֵזִיד לֹא שָׁפְלוּ וְאִילֵי צֹאנֶךָ לֹא אֶכְלָתִי ... גִּנְבְּתִי יוֹם וּגְנַבְתִּי לַיְלָה: הֵייתִי בַיּוֹם אֶכְלָנִי חֶרֶב וְקָרַח בַּלַּיְלָה וְתִדְדַּד שְׁנֵתִי מֵעֵינַי" (בראשית לא לח-מ) לא בטוח שיסכים עם התיאור הפשטני והסובלמטיבי מה של מלאכת רעיית הצאן של רבינו בחיי.

⁶ אבל גם זה לא עזר ועוד רגע ושקעו בני ישראל בעבודה זרה גמורה: "עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן ... וכמעט קט היה העיקר ששתל אברהם נעקר וחזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן" (רמב"ם הלכות עבודת כוכבים פרק א הלכה ג). ראה דברינו [משכן וקחו לכם](#) בפרשת בא.

⁷ לגבי שמואל ושאלו איננו יודעים מנין לקח רבינו בחיי שהיו רועי צאן. והמאיר עינינו יבורך ויזכה לחיים ארוכים.

⁸ וסיבה נוספת היא אדרבא, שמרעיית הצאן ילמדו איך לרעות אח"כ בני אדם ולחזור אל חברת בני האדם ולשפָּרָה. שהצדיקים והנביאים יהיו רועים של הציבור ולא רועים המסתגרים בהרים עם בעלי חיים ובורחים מחברת בני אדם. וכמו ששוררנו בימים האחרונים: "הקם לנו רועים שבעה", ביטוי הלכות ממיכה ה ד ונדרש במקומות רבים (סוכה נב ע"ב, שיר השירים רבה ח ג ועוד).

⁹ הבל הוא ללא ספק רועה הצאן הראשון במקרא (מי כבר יכול היה להקדים אותו?) והסיבה לבחירה במקצוע זה הייתה הגזירה על אדם הראשון: "אֶרְוָה הָאָדָמָה בְּעִבְרָךָ בְּעִבְרָךָ תֹּאכְלֶנָּה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ ... בְּזַעַת אֶפֶיךָ תֹּאכַל לֶחֶם" (בראשית ג יז-ט). (ראה המשך דבריו שם על קין ש"לא נתיירא מהקב"ה והיה קשה עורף, ואמר אני אהיה עובד אדמה"). וכך מפרש גם רש"י בראשית ד ב: "לפי שנתקלה האדמה, פירש לו מעבודתה". אבל פרשני מקרא מאוחרים רואים במקצוע רעיית הצאן גם מעלה בפני עצמה ולא רק התרחקות מעבודת האדמה הפחותה או המקוללת: "שהיתה מלאכת חכמה יותר ממלאכת עבודת אדמה" (ספורנו). ופירוש אברבנאל מדגיש את מעלת החי על הצומח: "... שהנה היה זה להיות התעסקותו בחי המרגיש שהיא מדרגה נכבדת מהצומח". ופירוש מלבי"ם תורה אור אומר: "אבל הבל בחר לו להיות רועה צאן והיה רועה חכם ונאמן לנהלם בנאות דשא ולנחותם על מי מבעות". ורבים מדגישים שבכך הבל היה דגם ובית אב לכל המנהיגים שתחילתם במקצוע רעיית הצאן ובפרט משה. ופירוש צרור המור (רבי אברהם ב"ר יעקב סבע, תלמיד ר' יצחק די ליאון, ספרד המאה ה-15) מוסיף את אלמנט הנגינה המלווה את מקצוע הרועים: "ושם אחיו יובל שהיה מסייעו במקנה והיה אבי כל תופש כנור ועוגב והיה אומן בזה כמו הרועים שמתלמדים לנגן בכנור ועוגב וזה לאות כי כבר היה קיום להבל ולכן היו מנגנים בצלצלי שמע". והרי לנו גם דגם בית אב לא רק למשה, כי אם גם לדוד ודוקא מצאצאי קין.

¹⁰ ובנוסחאות אחרות, תועלת.

¹¹ מדרש זה מצטרף לדעת פרשני המקרא שראינו בהערה הקודמת, בשבח רעיית הצאן לעומת עבודת האדמה, לא משום שנתקלה האדמה בגזירת חטא אדם הראשון, אלא משום שיש בה משהו המשעבד את האדם והופכו ללהוט לקניין החומרי. המונח קניין מקורו דווקא במקנה, אבל קין (שבשמו יש קניין) הוא האיש הלהוט, בעיני חז"ל, בעוד שהבל בעל המקנה מצטייר כצנוע יותר. ראה התמונה המאוזנת שמציג המלבי"ם מהבל וקין ועד פרשתנו: "ידוע שעסק המרעה ועסק עבודת האדמה לא יתכנו באיש אחד, כי הם אומניות חלוקות. שהעובד אדמה צריך שישכון במקום אחד קבוע לזרוע ולהשביח את האדמה, עד שתהיה שדה תבואה, שזה לא יצלח אם נוסע ממקום למקום, משא"כ הרועה צריך ליסע תמיד ממרעה למרעה. וע"כ כתיב ויהי הבל רועה צאן וקין היה עובד אדמה, כי היו אומניות חלוקות. והאבות היו רועי צאן והמצרים היו עובדי אדמה, ותועבת מצרים כל רועי צאן". האנושות זקוקה לשניהם ו"תועבת מצרים", היא כשיטת רשב"ם לעיל. אבל במדרש, יש קו ישיר מהבל לאבות ומקין למצרים, ורעיית הצאן, עם כל נמיכותה, עדיפה על עבודה חקלאית והצמדות לקרקע. האם השתנה היחס לעובדי אדמה עקב הסתאבות השלטון ולא רק בשל הבל וקין ההיסטוריים? האם יש בכך מין תנועה נגדית למצרים? נשמח לשמוע דעות בנושא זה. וראה גם דברינו [איש האדמה](#) בפרשת נח.

"ויעקב איש תם יושב אהלים" - רועה צאן אביו, כמו שפירשתי אצל יושב אהל ומקנה.¹²

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית כט ט

"עודנו מדבר עמם ורחל באה עם הצאן". לפי שלא היתה כבר גדולה וראויה להינשא לא שלחה אביה עם הצאן: כי רעה הוא. וכן היו השבטים, שנאמר: "רעי צאן עבדיך" (בראשית מז ג).¹³

שמות רבה ב ב - ומשה היה רועה¹⁴

"ה' בשמים כסאו עיניו יחזו עפעפיו יבחנו בני אדם: ה' צדיק יבחן ... (תהלים יא ד-ה).¹⁵ ולמי בוחן? לצדיק. ובמה הוא בוחן? במרעה צאן. בדק לדוד בצאן ומצאו רועה יפה שנאמר: "ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאות צאן" (תהלים עח ע). מהו "ממכלאות צאן"? כמו "ויכלא הגשם" (בראשית ח ב): היה מונע הגדולים מפני הקטנים, והיה מוציא הקטנים לרעות כדי שירעו עשב הרך; ואחר כך מוציא הזקנים כדי שירעו עשב הבינוני; ואח"כ מוציא הבחורים שיהיו אוכלין עשב הקשה. אמר הקב"ה: מי שהוא יודע לרעות הצאן איש לפי כוחו, יבוא וירעה בעמי ...¹⁶

ואף משה לא בחנו הקב"ה אלא בצאן. אמרו רבותינו: כשהיה משה רועה צאנו של יתרו במדבר, ברח ממנו גדי, ורץ אחריו עד שהגיע לחסות. כיון שהגיע לחסות נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות.¹⁷ כיון שהגיע משה אצלו אמר: אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא, שמא עינך אתה? הרכיבו משה על כתפו והיה מהלך.

¹² אנו מורגלים לחשוב שיושב אהלים של יעקב הוא אהלי תורה. זאת, בעקבות רש"י והמדרשים הרבים, כגון זה שבבראשית רבה סג י: "ויעקב איש תם יושב אהלים, שני אהלים: בית מדרשו של שם ובית מדרשו של עבר". ובשמות רבה שמות רבה (שנאן) א א: "היה יצחק משחר מוסר ליעקב ולמדו יצחק אביו תורה ויסרו בבית תלמודו, שנאמר: ויעקב איש תם יושב אהלים (בראשית כה). ולמד מה שלמד מאביו ואחר כך פירש מאבותיו ונטמן בבית עבר ללמוד תורה". ומדרש תנחומא מוסיף שלמד גם תורה בבית מדרשו של אברהם. באים פרשני המקרא, בראשם רשב"ם ואינם מהססים לקבוע שיושב אהלים הוא רועה מקנה וצאן. רשב"ם שהבאנו למעלה, אף מוסיף וממשיך שלפיכך שלחה אותו רבקה להביא גדי עזים מן הצאן כשהתחפש לעשו: "לך נא אל הצאן - ממקום אומנותו שהיה יושב אהלים". וחזקוני מקשר זאת עם רעיית צאן לבן, לאמור שיעקב בא ללבן עם מקצוע מוכר ביד שיש לו מאבותיו: "יושב אהלים - לפי פשוטו אהלים של צאן, כמו אביו יושב אהל ומקנה. ולפי שעתיד לומר שהיה רועה את צאן לבן קדם ולמדך שאמנותו לרעות צאן". ואף אבן עזרא נראה שמסכים עם רשב"ם וחזקוני. ראה דברינו בפרשת וישב אין מקרא יוצא מידי פשוטו.

¹³ כרגיל יש להשלים את הפסוק ולקרוא אותו עד סופו: "רועי צאן עבדיך גם אנחנו גם אבותינו". בית אברהם מצד אחד של הקשת הפוריה (יצחק הוא היחיד הבולט כעובד אדמה, אף אחד מבניו לא הולך בדרכיו, ראה דברינו [יצחק אבינו](#) בפרשת תולדות), ובית נחור אחי אברהם מהעבר השני, כולל רבקה אם יעקב ולאח ורחל נשותיו, כולם עוסקים ברעיית צאן ומקנה. וכשיעקב פוגש את רחל הרי לנו "אהבת הרועים" וכשהוא בא ללבן הוא בא אמנם בחוסר כל, אבל עם מקצוע מוכר ביד (חזקוני בהערה הקודמת).

¹⁴ נשאר לנו שני המנהיגים הרועים הקלאסיים: משה ודוד. הסדר ההיסטורי הוא כמובן משה ואחריו דוד, אך אנו נלך בסדר של המדרש שמקדים את דוד משום שהוא מבקש לסיים במשה, בפסוק "ומשה היה רועה" שהוא עיקר הדרשה שם.

¹⁵ כדאי לראות את המדרש שם במלואו שהוא דרשה קלאסית, איך הדרשן "פותח בכד ומסיים בחבית", מרחיק לכת לבית המקדש והשכינה, לשכר שמירת התורה וכו' וכו', והקהל במתח רב, שמא שכח הדרשן שהוא עומד בפרשת שמות, וכיצד זה יגיע אל הפסוק: "ומשה היה רועה" שהוא עניינו של יום. ואנו תפסנו את המדרש באמצעיתו והקורא החרוץ ילך אל נביעות המים ויגמא את כולו.

¹⁶ עוד על דוד הרועה, ראה מדרש תהלים (בובר) מזמור קיח: "מאת ה' היתה זאת ... מְדַבֵּר בַּמֶּלֶךְ דָּוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל. בשעה שהיה רועה צאן אביו, ובשעה קלה נעשה מלך, והיו הכל אומרים: עכשיו היה רועה צאן, ועכשיו הוא מלך! והוא משיב להם: אתם תמיהים עלי? אף אני תמה על עצמי יותר מכם. ורוח הקודש משיבה אותם: מאת ה' היתה זאת. משל לאחד שהיה עושה מישרא לכובסים והרי הוא עשוי אפרכוס. והיו הכל תמיהים עליו! והוא אומר להם: אתם תמיהים עלי? ואני תמה על עצמי יותר מכם. ורוח הקודש משיבה להם: מאת ה' היתה זאת". ובספרי דברים פרשת האזינו פסקא שלד נמצא דוד בחברה טובה עם יוסף שדילגנו עליו ועם יהושע בן נון שלא נספיק להגיע אליו: "מה תלמוד לומר: הוא והושע בן נון? להודיע צדקו של יהושע. שומע אני שצפת דעתו עליו משנתמנה ברשות? תלמוד לומר: הוא והושע בן נון - הושע בצדקו. אף על פי שנתמנה פרנס על ישראל הוא הושע בצדקו. כיצא בו אתה אומר: ויוסף היה במצרים (שמות א ה) - וכי אין אנו יודעים שיוסף היה במצרים? אלא להודיע צדקו של יוסף שהיה רועה את צאן אביו, ואף על פי שנתמנה מלך במצרים הוא יוסף בצדקו. כיצא בו: ודוד הוא הקטן (שמואל א יז יד) - וכי אין אנו יודעים שדוד הוא הקטן? אלא להודיע צדקו של דוד שהיה רועה את צאן אביו, ואף על פי שנתמנה מלך על ישראל, הוא דוד בקטנו". אך נחזור למקרא הרי שם אין הדברים מובנים מאליהם ונראה שיש צורך בתזכורת לדוד מהיכן הוא בא: "וְעָתָה פֶּה תֹאמַר לְעַבְדֵי לְדָוִד פֶּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן הַנְּהַר מֵאֶחָר הַצֹּאן לְהִיֹּת נָגִיד עַל עַמִּי עַל יִשְׂרָאֵל" (שמואל ב ז, דברי הימים א יז ז). ראה פירוש משך חכמה על במדבר כה ה (סוף פרשת בלק) שמסביר מדוע תזכורת זו היא סיבה שלא דוד, אלא שלמה בנו יבנה את בית המקדש: "וזאת התשובה שהשיב השם יתברך לדוד: אני לקחתך מן הנהר מאחר הצאן להיות נגיד על ישראל ... ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ. ולפיכך, אם תבנה הבית, יאמרו שזה לחזק ממלכתך ולהגדיל שמך בשם קדוש מקיים הדת, ולא לשם שמים". אבל שלמה שנולד למלכות הוא יבנה הבית: "ויאמרו כולם שהוא לשם שמים, דלהחזיק המשרה בידו אינו צריך, שהוא ירושה אצל". יש אולי בכל זאת יתרון למי שלא עבר את רעיית הצאן ונולד למלכות (הגם שסופו אינו טוב).

¹⁷ חסות הוא סלע מחסה ובריכה של מים היא גב. ראה מלכים ב' ג טז, ירמיהו יד ג, מועד קטן כה ע"ב.

אמר הקב"ה: יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם, כך חייך, אתה תרעה צאני ישראל. הוי: "ומשה היה רועה".¹⁸

שמות רבה ב ג, פרשת שמות

"ומשה היה רועה". זהו שכתוב: "כל אמרת אלוה צרופה" (משלי ל ה) - אין הקב"ה נותן גדולה לאדם עד שבדקהו בדבר קטן ואח"כ מעלהו לגדולה. הרי לך שני גדולי עולם שבדקם הקב"ה בדבר קטן ונמצאו נאמנים והעלם לגדולה. בדק לדוד בצאן ולא נהגם אלא במדבר להרחיקם מן הגזל ... מלמד שהיה דוד מקיים המשנה: "אין מגדלים בהמה דקה בארץ ישראל".¹⁹ אמר לו הקב"ה: נמצאת נאמן בצאן, בוא רעה צאני ... וכן במשה הוא אומר: "וינהג את הצאן אחר המדבר" - להוציאן מן הגזל. ולקחו הקב"ה לרעות ישראל, שנאמר: "נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן" (תהלים עז כא).²⁰

מדרש זוטא - רות (בובר) פרשה ב

"ותלך ותבוא ותלקט בשדה" (רות ב ג). מפני מה כתב דוחקן של צדיקים הראשונים: להודיע לאחרונים שאף על פי שהיו עניים היו בוטחים בבוראם, לפיכך קנו חיי העולם הזה וחיי העולם הבא, ושבחן נאה לי בכל דור ודור, משה היה רועה, שנאמר: "ומשה היה רועה את צאן יתרו" (שמות ג א), ויעקב היה רועה, דוד היה רועה, שנאמר: "מֵאַחַר עֲלוֹת הַבָּיָאוּ לְרֵעוֹת בְּיַעֲקֹב עָמוּ וּבְיִשְׂרָאֵל נִחְלָתוֹ" (תהלים עח עא).²¹

מסכת יבמות דף טז עמוד א

אמר להם: אח קטן יש לי, בכור שטן הוא, ויונתן שמו, והוא מתלמידי שמאי, והיזהרו שלא יקפח אתכם בהלכות, לפי שיש עמו שלש מאות תשובות בצרת הבת שהיא מותרת, אבל מעיד אני עלי שמים וארץ, שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא, ואמר שלשה דברים: צרת הבת אסורה, עמון ומואב מעשרין מעשר עני בשביעית, ומקבלים גרים מן הקרדוין ומן התרמודים. תנא: כשנכנסו, נכנסו בפתח אחד, כשיצאו, יצאו בשלשה פתחים. פגע בו ברי"ע, אקשי ליה ואוקמיה. אמר לו: אתה הוא עקיבא, ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו? אשריך שזכית לשם, ועדיין לא הגעת לרועי בקר! אמר לו רבי עקיבא: ואפילו לרועי צאן!²²

¹⁸ כבר הרחבנו בנושא משה הרועה בדברינו [ומשה היה רועה](#) וכן [אסורה נא ואראה](#) בפרשת שמות. כאן רק נסיף שבניגוד לדוד שתחילתו ברעיית צאן, משה התחיל בבית המלכות. ראה ספרי דברים פסקא שנו שמונה את רשימת כל האנשים שחיו מאה ועשרים שנה ושחיהם נחלקו לשלוש קבוצות של ארבעים שנה כל אחת: הלל, רבי יוחנן בן זכאי, ר' עקיבא ומשה. הכנת משה להנהגה הייתה מורכבת מארבעים שנה בבית המלכות ולאחריהן ארבעים שנה ברעיית הצאן. לאורך כל הנהגתו של משה את עם ישראל מוזכר לו כל הזמן עברו והתנסותו ברעיית הצאן (במדרש, לא במקרא, בהפך מדוד). ראה מדרש תנחומא פרשת בשלח סימן כב: "אמר ליה הקב"ה למשה: כמה פעמים אני מצוה אותך עליהם שלא תקפיד כנגדן אלא הנהיגם כרועה הצאן שבשבילן העליתי אותך ובשבילם תמצא חן וחסד וחיים וכבוד לפני". ואחרי קנאותו של משה בחטא העגל: "לכך א"ל הקב"ה למשה: מנה אותם כמה חסרו ... משל למלך שהיה לו צאן הרבה ונכנסו לתוכן זאבים ובקעום. אמר המלך לרועה: מנה את הצאן כמה חסרו. כך א"ל הקב"ה למשה: לך מנה את ישראל כמה חסרו" (תנחומא כי תשא סימן ט). והקשה מכולם, במשל של הרועה שמפקיר את הצאן, בנימוק הגזרה שמשה לא ייכנס לארץ: "אמר לו הקב"ה למשה: באיזה פנים אתה מבקש ליכנס לארץ? משל לרועה שיצא לרעות צאנו של מלך ונשבית הצאן. ביקש הרועה לכנס לפלטרין של מלך. אמר לו המלך: אם אתה נכנס עכשיו, מה יאמרו הבריות? שאתה השְׁבִיטֵת הַצֶּאֱן! ... שבחך הוא שהוצאת ששים ריבוא וקברתם במדבר ואתה מכניס דור אחר? ... אלא, תהא בצדס ותבוא עמהם". (במדבר רבה יט יג). וכבר הארכנו לדון במדרש זה בדברינו [כי לא תעבור את הירדן הזה](#) בפרשת ואתחנן וכן בדברינו [דור המדבר וחלקו לעולם הבא](#) בפרשת שלח לך. רועה הצאן אצל דוד מונע ממנו לבנות את בית המקדש, ואצל משה, מלהיכנס לארץ.

¹⁹ "אין מגדלין בהמה דקה בארץ ישראל, אבל מגדלין בסוריא ובמדברות של ארץ ישראל". מסכת בבא פרק ז משנה ז. ובברייתא בגמרא דף עט ע"ב: "... אבל מגדלין בחורשין של ארץ ישראל ... במדבר שביהודה ובמדבר שבספר עכו" (היכן זה?).

²⁰ רועי הצאן יוצאים אל המדבר, אל הדבר הבראשיתי, אל מה שלא שייך לאף אחד ושייך לכולם. אולי תזכורת למנהיגים שמשרתם איננה "נחלת אבות". ובתקופת הבל ראש לרועים היה כל העולם "מדבר" בהיבט זה. ראה דברינו [תורה ומדבר](#) בפרשת במדבר.

²¹ כאן הסמל של רועה הצאן הוא לא סתם חיי פשטות וחופשיות ולא שום שבח (ראה הערה 9), אלא חיי דוחק ועוני. ומה עניין רות לכאן? רק העוני והדוחק? או שמא העניים ההולכים אחר הקוצרים ומלקטים את מה שנפל מהם ואין שווה להם לטרוח ולהרים, דומים לצאן שעולה על שלף השדה אחר הקציר?

²² אגב הדיון ההלכתי אם צרת הבת (אישה שנייה שנשאה יחד עם בתו של אדם לאחיו שמת וכעת הן נופלות לפניו לייבום) מותרת או אסורה, מביאה הגמרא את הסיפור על ר' דוסא בן הרכינס שהיה כבר זקן וכבד ראייה ולא יכול לבוא לבית המדרש ובאו חכמים לבקרו והוא מזהיר אותם שלא ייכנסו לוויכוחים עם יונתן אחיו "בכור שטן" שהיה מתלמידי בית שמאי. יונתן זה פוגש בל"ז את ר' עקיבא ומנסה לקנתרו ולהתנצח עימו בהלכה, אך ללא הועיל. יונתן "בכור שטן" מגדף את ר' עקיבא ואומר לו שעדיין לא הגיע אפילו למדרגת רועי בקר (שיכולים לדון בדיני ממונות למשל, מסכת סנהדרין דפים כג-כה ועוד) וזה עונה לו שאפילו לדרגת רועה צאן לא הגיע! זה ר' עקיבא שתחילתו כרועה (צאן?) של כלבא שבוע (כתובות סב ע"ב)! אחרי כל התורה שלמד ונעשה גדול בישראל! (המהרש"א מפרש בגמרא שם שהוא רומז למשה שהיה גם הוא רועה צאן). עוד בעניין זה שרועי צאן נחשבו, בימי המשנה והתלמוד, בארץ ישראל, גרועים אפילו מרועי בקר, ראה סנהדרין כו ע"א בטרונייטו של ריש לקיש על חכמים שחשודים בעיניו על שמירת שביעית שאינן ראויים לקדש את החודש. וכשהם קובלים עליו לפני ר' יוחנן על שכניה אותם

רד"ק בראשית כא כ

... וראוי לאדם ללמוד מלאכת אביו, כמו שאמרו בחירם ואביו איש צורי וכו'. וארז"ל (ערכין ד' י"ו) מכאן שחייב אדם ללמוד מלאכת אביו. ואמרו בני יעקב: רעה צאן עבדיך גם אנחנו גם אבותינו (בראשית מז ג).²³

שבת שלום**מחלקי המים**

מים אחרונים: פתחנו במוטיב רועה הצאן בהקשר עם האבות והמנהיגים וערבבנו בתוכו את מוטיב השוואת מקצוע רעיית הצאן עם עבודת האדמה ולפיכך הארכנו שלא כמידה הראויה ועם שואבי המים הסליחה.

רועי בקר הוא עונה להם שגם אם היה מכנה אותם רועי צאן, לא היה יכול לעשות לו כלום: "כי אתו לקמיה דרבי יוחנן אמרו ליה: קרי לן רועי בקר ולא אמר ליה מר ולא מידי? - אמר להו: ואי קרי לכו רועי צאן מאי אמינא ליה?" ואפשר להשוות ולהעמיד שני סיפורים אלה זה כנגד זה.

²³ רד"ק מתכוון למאמר חז"ל בגמרא ערכין טז ע"ב: "מנין שלא ישנה אדם מאומנותו ומאומנות אבותיו? שנאמר: וישלח המלך שלמה ויקח את חירם מצר בן אשה אלמנה הוא ממטה נפתלי ואביו איש צרי חרש נחושת (מלכים א ז)". וכבר ראינו בעצם עניין זה בדברי רבינו בחיי לעיל. בדברים אלה, נחזור לפרשת השבוע ונחתום בה את דברינו ונאמר: יהי רצון שנזכה להמשיך אומנות אבותינו ולהיות רועי צאן פשוטים וצנועים כמותם. ואם נזכה עוד, אולי גם נגיע לדרגת רועה צאן של רבי עקיבא.